

12. II. 1922 г.). На 25. I. 1878 година пристига отредътъ на капитанъ Кукъ, а следъ него и 24 пехотенъ руски полкъ, начело съ генералъ Лермонтовъ, който завзема града и прогонва турцитѣ. Споредъ помения съвременникъ, П. Русиливъ, тая дата „не ни говори нито за пролѣна изкупителна кръвъ, нито за особенъ подвигъ“. Знае се, че турцитѣ сж били много подплашени и нѣкои отъ тѣхъ сж дирили помощъ отъ българитѣ въ тоя день на свободния изгрѣвъ...

Освобождението на града не тласва населението му къмъ бързо културно развитие, защото и тогава още българскиятъ езикъ плахо се говори, националното самочувство едва почва да пърха, все благодарение не толкова на турското иго, което Бургасъ не изпитва осезателно, а на многогодишната елинизация, завладѣла масово населението. И макаръ отдавна дѣлото на българското читалище да е било пламтяща искра за пробуда и национална свѣсь, бургасчани до 1883 година не проявяватъ воля за просвѣтителна работа. Около това време трѣбва да се търси началото на първото читалище въ Бургасъ. Кога точно и отъ кого е било основано, не се знае. Върху книжка IV отъ 1883 година на „Периодическо списание на Българското книжовно дружество въ Сръдецъ“, която се пази въ Бургаската Градско-общинска библиотека, намираме кръгълъ отпечатъкъ отъ печатъ, съ диаметръ 36 мм., въ сръдата поле съ диаметръ 27 мм., дето съ хубави модерни букви, въ кавички, е написано „Прѣображение“, а около това поле, между две окръжности (крайната дебела, а вътрешната — тънка) е означено въ сжщия стилъ букви: „Печатъ на българското бургаско читалище“. Предположенията, че читалището, чийто печатъ е този, е сжществувало при днешната църква „Преображение Господне“, сж неоснователни, тъй като въ това време сжщата църква е била гръцка и се е наричала „Св. Богородица“, а не се намиратъ и никакви данни отъ това време, за да се установи началото и историята на първото бургаско читалище. Направенитѣ отъ наша страна усилия за сведения, останаха напразни. Следващитѣ години не отбелязватъ нови опити за читалищни организации и първенство въ културния животъ на Бургасъ добива следъ 1893 година, основаната и поддържана отъ мѣстната община Бургаска градско-общинска библиотека, която отъ тогава до днесъ е изминала неплодотворенъ пътъ съ много прѣчки, за да стигне до заслужената висота, като сръдище на културна и образователна деятелностъ и до културенъ институтъ на града и на общината въ последнитѣ години. Основаването на библиотеката, изглежда, спира развитието на просвѣтителнитѣ общности и едва презъ 1897 година група бургасци основаватъ просвѣтителното дружество „Дѣятелностъ“, като читалище и комитетъ за национална пробуда и самообразование. Дружеството се основава по починъ на бургасцитѣ Т. Даскаловъ — чиновникъ, Дим. Велчевъ — книжаръ, Н. В. Велчевъ — печатаръ, Дамянъ Владиковъ — комисионеръ и Коста Велчевъ — аптекаръ. На първото събрание на дружество „Дѣятелностъ“ сж били записани повече отъ 30 членове, все добри и просвѣтени младежи. Настоятелството е имало съставъ: председател — Никола Ивановъ, п. председател — Василъ Козловъ, касиеръ — Дим. Велчевъ, дѣловодители-секретари — Т. Даскаловъ и Максимъ Райковичъ, библиотекаръ — Ненко Стояновъ и съветници: Д. Владиковъ, М. Миневъ, Илия Петровъ и Ив. Бобчевъ. Веднага следъ основаването на дружеството, настоятелството му наема едно дюгенче по днешната ул. „Св. св. Кирилъ и Методий“ и предплаща за шестъ месеци наемната